

A COSTA DE DEXO E O SEIXO BRANCO

O SEU INTERESE COMO MONUMENTO NATURAL

EMILIO GRAÑA MOSQUERA, AURELIO PRADO RODRÍGUEZ, LUIS GARRIDO OJÉN

O SEIXO BRANCO

O tramo de costa comprendida entre o Faro de Mera e o porto de Lorbé, abrangue as parroquias de Serantes e Dexo, localizadas no concello coruñés de Oleiros, producindo unha intrusión, entre as rías de A Coruña e Ares - Betanzos, no denominado Golfo Ártabro.

Os seus valores naturais e etnográficos, que a continuación se relatan, temos que engadir as súas impresionantes vistas e a beleza da súa paisaxe, que nos fai lembrar á Costa da Morte, e que non se repite entre Punta Frouxeira e Punta Herminia.

Xunto con estes feitos, o seu enclave dentro da moi poboada comarca das Mariñas, e a súa proximidade a un dos núcleos poboacionais máis importantes de Galicia, fan, se cabe, aumentar a importancia deste espazo.

Esta costa presenta un perfil irregular, onde se misturan zonas de altos cantís naturais, alcanzando alturas de entre 25 e 30 metros no Porto de Dexo e en Punta Torrella, con zonas de pendentes máis suaves que chegan a formar pequenas praias nas calas máis protexidas da acción do mar. Entre estas últimas cabe destacar pola súa beleza a praia de Canabal, en tempos privada, e recuperada hoxe para o disfrute público.

A Marola é a mellor representante do complexo de illas e illotes de pequeno tamaño repartidos ó longo de toda a costa, aportando así diversidade paisaxística ó conxunto. O seu nome provén de "pedra grande", e como tal serviu e serve de referencia a todos os mariñeiros do Golfo Ártabro, característica que se reflicte en ditos populares coma o de "quen cruzou A Marola, cruzou a mar toda". Outra illa senlleira é O Corval, que servira de asentamento a unha colonia de corvos mariños e que nos últimos anos estase a recuperar.

Os catro castros que atopamos no interior do Monumento Natural, fálannos do vello dos asentamentos humanos na zona, gracias á fertilidade das súas terras, á riqueza das súas augas e á beleza das súas paisaxes. Asentamentos que co transcorrer dos séculos fóronse desprazando cara ó interior na procura de zonas climáticamente máis protexidas, lonxe da costa. Isto permitiu, xunto co movemento veciñal que se opusó á especulación producida pola explosión urbanística da década dos 70, que esta costa chegue ós nosos días practicamente inalterada.

O RELEVO

A Costa Norte do Concello de Oleiros posúe unha serie de peculiaridades e formacións xeolóxicas que lle otorgan a este espazo grande valor para o seu uso didáctico e científico.

A litoloxía dominante son os xistos, rochas metamórficas provintes da transformación de capas de sedimentos sometidos a grandes presións e temperatura, ben debido a pregamentos da corteza terrestre, ou polo propio peso dos materiais depositados enriba deles.

• Diques

Podemos atopar ademais toda unha variedade de diques, fracturas e micropregues que confiren a este espazo gran diversidade. Primeiramente temos o "Seixo Branco", un dique de *pórfido* granítico, que non de seixo propiamente dito, que serve de referencia a todos os mariñeiros da comarca, e é senlleiro desta zona. Observando que corta co resto das estruturas, podemos deducir que se formou con posterioridade ás rochas dominantes.

• Furnas

Da historia xeolóxica recente podemos observar nesta franxa de costa o efecto erosionador do océano sobre o cantil e do vento que formou buratos moi característicos nas rochas, ademais de evidencias da variación do nivel do mar debido a cambios climáticos, plasmados estes últimos en furnas.

As fracturas no cantil foron erosionadas, producindo un entrante na terra. Cando o nivel do mar diminuíu debido á acumulación de auga nos casquetes polares, en épocas nas que o clima se fixo mais frío, a fenda encheuse de sedimentos procedentes da erosión terrestre.

Ó subir de novo as temperaturas e subi-lo nivel do auga, o mar retira os materiais depositados, abrindo de novo o entrante. Se nos fixamos no teito das furnas veremos materiais e diferentes tamaños, formados por cantos e areas, que se consolidaron en épocas nas que o nivel do mar estaba máis baixo.

VEXETACIÓN

Este espazo natural está moi condicionado pola influencia do mar. De feito obsérvanse a grandes rasgos tres bandas ecoloxicamente ben diferenciadas, con especies vexetais e animais característicos cada unha delas: o cantil, a landa costeira e os piñeirais.

Canto mais nos acercamos ao mar aumenta a salinidade do sustrato, e o vento cargado de salitre dificulta a colonización da vexetación, queimando as follas. A este feito hai que engadir a escaseza de sustrato, pasando desde a práctica inexistencia de solo nas zonas de moita pendente no cantil, a solos delgados na landa costeira, que paulatinamente canto mais nos alonxamos do mar vanse facendo mais profundos.

• O Cantil

Dominan especies de longas raíces e caules para a procura e almacenamento de auga. Adoptan formas almofadadas para protexerse da acción do vento cargado de salitre que queima e deseca as follas. Moitas teñen tomento, pelos ou ceras na superficie de talos e follas para dimi-

CORVO MARIÑO

nir a perda de auga por evaporación e atenua-la radiación solar. As follas e caules diminúen a súa superficie e normalmente son carnosos, ou cas follas transformadas en espiñas, cando non desaparecen totalmente. Todas estas son características comúns para adaptarse a este difícil hábitat.

As principais especies que atopamos son o Pirixel de mar (*Crithnum maritimum*), a Herba namoreira (*Armeria maritima*), e o fento mariño (*Asplenium marinum*).

• A Landa costeira

Alonxandonos do cantil, e xa en zonas onde a rocha está cuberta por un incipite solo, cada vez mais profundo na medida que nos alonxamos do cantil, aparecen dúas cinturas de formacións vexetais, primeiro un pasteiro de gramíneas resistentes ao salitre e ao vento, no que predominan

Daucus gummifera, e *Festuca rubra*. e tamén temos vulneraria (*Anthyllis vulneraria*), e Anxélica (*Angelica pachycarpa*), herba acedeira (*Rumex acetosella* subsp. *biformis*) estas dúas últimas endemismos galegos.

Nun nivel superior ocupando as pendentes, que se enfrontan ao mar temos unha toxeira-

queirugal dominado por *Ulex* e *Ericas* misturados con *Silene*, herba das doas (*Lithodora prostrata*) e vulneraria. Eiquí podemos apreciar ademais como o vento moldea as matogueiras de toxos (*Ulex spp.*) e queirugas (*Ericas*), e toman formas aborregadas para defenderse do efecto erosionador do vento.

• A arboreda

Na franxa máis interna da costa onde xa a influencia mariña é menor e os solos son mais profundos está

PORTO DE DEXO

A MAROLA

cuberta por unha zona arborada mixta de Piñeiro e Eucalipto sometidos a explotación madeireira. Aparece un estrato arbustivo onde domina o toxo e a queiruga e atopamos tamén especies termófilas coma o trovisco (*Daphne gnidium*), Xara (*Cistus salvifolius*), e pes aillados de cerquiño (*Quercus pyrenaica*), loureiro (*Laurus nobilis*), ademais de carballo (*Quercus robur*) e castiñeiros. Nas zonas desarboladas dominan as especies de mato antes nomeadas. A aparición de especies termófilas indicannos a bondade do clima desta zona costeira, onde a influencia do océano atenúa as temperaturas e inflúe na aparición destes elementos de certo carácter mediterráneo na flora.

FAUNA

• Zona de cantil

A zona de cantil é aproveitada por infinidade de aves mariñas como pou-sadeiro e enclave para nidificar e formar colonias. Son lugares inaccesibles para meirande parte dos depredadores, e polo tanto moi seguros para criar e/ou descansar. A gaivota común ou de patas amarelas é a ave máis habitual aínda que tamén podemos atopar outro tipo de gaivotas, e coma non, corvos mariños, que incluso lle dan nome a unha das pequenas illas que atopamos perto da costa, e que soen usar coma lugar para descansar e secar as ás: O Corval.

Tense confirmada a cría de Paiño na Illa da Marola no ano 93, sendo este un dos poucos lugares de Galicia onde se ten confirmada a súa cría polo momento.

Aínda que en menor número e de paso buscando alimento ou agachadas entre as rochas da beiramar vense tamén biluricos, píllaras, gabitas,

mazaricos, todas elas aves de longo peteiro que utilizan para á búsqueda de invertebrados ocultos entre as pedras.

AVES MARIÑAS

Paiño común
(*Hydrobates pelagicus*)
Gaivota Chorona
(*Larus ridibundus*)
Gaivota clara
(*Larus argentatus*)
Gaivota patiamarela
(*Larus cachinans*)
Gaivota escura
(*Larus fuscus*)
Cormorán grande
(*Phalacrocorax carbo*)
Cormorán moñudo
(*Phalacrocorax aristotelis*)
Birlurico bailón
(*Actitis hypoleucos*)
Píllara riscada
(*Arenaria interpres*)
Gabita
(*Haematopus ostralegus*)
Mazarico galego
(*Numenius phaeopus*)

OUTRAS AVES

Lagarteiro común
(*Falco tinnunculus*)
Falcón peregrino
(*Falco peregrinus*)
Andurón
(*Apus melba*)
Vencello común
(*Apus apus*)
Rabirrubio tizón
(*Phoenicurus ochuros*)
Pomba brava
(*Columba livia*)

Tamén podemos observar outras especies, que aínda que non son mariñas, gustan destes lugares para refuxiarse, buscar alimento e mesmo para criar. Neste grupo atopamos a andurión de cú branco, lagarteiro, falcón

peregrino, vencellos, rabirrubios e pombas bravas. A destacar a cría do andurón ou vencello real (*Apus melba*), que ten a colonia estival máis importante de Galicia nos cantís cercanos ao Faro de Mera.

Xusto despois do porto de Dexo, atopamos unha serie de charcas influenciadas pola forza do mar en canto a niveis de salinidade se refire, sendo a parte máis próxima ó mar de augas salobres, xa que recibe as salpicaduras das ondas, e están colonizadas par algas mariñas, e a zona que está máis perto do manantial, de auga doce, sendo utilizada por distintas especies de paxaros para alimentarse como é a Lavaneira branca (*Motacilla alba alba*). Esta última zona, máis cercana ó manantial, tamén é utilizada por varias especies de anfibios para realizar as súas postas coma o Sapiño pintoxo (*Discoglossus galganoi*), Sapiño comadrón (*Alytes obstetricans*) e a Ra verde (*Rana perezi*), que tamén poderemos observar se nos achegamos a zonas onde hai regatos ou depresións nas que se acumule algo de auga.

Na zona de cantil, hai lugares nos que se pode acceder moi facilmente a beiramar onde, ademais das especies de aves, podemos atopar varias especies de moluscos como son os Caramuxos (*Litorina spp.*), Lapas (*Patella spp.*) e o mexillón (*Mytilus edulis*), entre outras. Varias de artrópodos, Arneirón (*Chtamalus stellatus*), Queimacasas (*Pachygrapsus marmoratus*) e mesmo algún percebe (*Pollicipes cornucopia*).

Tamen podemos observar algunha especie de equinodermos como a Estrela de mar (*Marthasterias glacialis*) e os ourizos (*Paracentrotus lividus*). Incluso, se temos algo de sorte, poderemos observar varias especies

de mamíferos mariños, como son o Arroaz e o caldeirón.

• Zona de landa costeira

Nos matos cercanos ao mar ademais de aproveitar para disfrutar dunhas excelentes paisaxes de todo o Golfo Ártabro, e mais aló, incluso até as Illas Sisargas e ata Cabo Prior, tamén imos ter a posibilidade da observar toda unha serie de animalíños que teñen nesta zona o seu medio e lugar de vida. Os mais habituais van ser pequenas aves insectívoras e granívoras coma a Chasca (*Saxicola torquata*), Papuxa do mato (*Sylvia undata*), o pimpín (*Fringilla coelebs*) o verderolo (*Carduelis chloris*), Bisbita laberca ... ademais de pequenos mamíferos (ratos de campo, toupas, coellos) e reptís que se agachan entre os rochedos e os toxos e queirugas: escancer común (*Anguis fragilis*), lagarto arnal (*Lacerta lepida*), lagartixa galega (*Podarcis bocagei*), cobra lagarteira (*Corenella austriaca*), entre outros.

• A Arboreda

Entre os que creemos mais destacais están os petos, tanto o peto verde coma o real (*Picus viridis* e *Dendrocopos major*), tamén os ferreiriños, a pomba torcaz, as rulas, o cuco, merlos, paporrubios, gaio (*Garrulus glandarius*). Entre os mamíferos que podemos ter a fortuna de ver están: o raposo, o porcoteixo, o porco bravo, ourizos cacho, e esquí-os.

ERVA NAMOREIRA

PATRIMONIO HISTÓRICO - ARTÍSTICO

Xunto coa riqueza desta zona en asentamentos castrexos (Subiña, As Cotoreñas, Castromán, Castro de Torrella e de Punta Roza), é de salientar a Igrexa de Santa María de Dexo, de estilo románico, que foi mandada construír polo arcebispo de Santiago, Diego Xelmírez, alá polo 1108, coma reza a lenda que atopamos na imposta que serve de arranque á bóveda de cascarón que cobre o tambor da absida. Pasou por varias remodelacións nos séculos posteriores, e sufriu un importante incendio no ano 1903, sendo reconstruída en 1991, gracias á política de recuperación do patrimonio histórico do Concello de Oleiros. Nembargantes conserva do románico a absida semicircular que preside a súa cabeceira, cuns característicos canzorros e na fachada, case completamente restaurada, a porta principal típica do románico, con dous pares de columnas sobre as que se asentan unhas sinxelas arquivoltas decoradas con motivos xeométricos. Para os máis curiosos recoméndase a busca dunha muller mexando e un home espido.

Facendo alusión ós antigos motores económicos da zona, atopamos hórreos de tipo mariñán, caracterizados por ser de pequeno tamaño, estreitos e construídos en madeira pintada de cores chamativos. Asentados sobor de cepas de cachotería, cobertos con tella do país, chama particularmente a atención que ós pinches dos penais se lles dá forma curva.

A importancia do sector pesqueiro hoxendía para a zona queda reflexado nas bateas e no porto de Lorbé, aínda que temos que destacar pola súa singularidade e extrema beleza o porto de Dexo, asentado nun cantil na desembocadura do río da Pedra, e que utiliza un sistema de poleas, aínda en uso, para achegar as barcas ó mar.

O Monumento Natural Seixo Branco-Costa de Dexo debe ser un lugar para o disfrute de todos e todas nós, así coma unha zona de preservación do noso patrimonio natural e cultural, que deixemos en legado as xeneracións vindeiras.

FARO DE MERA